

Проф. др Зоран Аврамовић

Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ДЕМОКРАТИЈА И ИНСТРУМЕНТАЛИЗАЦИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА

Аутор анализира проблем односа државних и личних права у коме се ова друга појављују као претња суверенитету. У другом делу, анализира се политичка инструментализација људских права током ратних сукоба на простору бивше СФРЈ у раздобљу 1990–1995, са становишта Универзалне декларације о људским правима (УН 1948). Фокус анализе је у компарацији „угрожених“ људских права косметских Албанаца и Срба у Хрватској. Пракса учесталог мешања у стање људских права у неким другим државама може се разумети једино из перспективе политичке воље и интереса моћних држава, а не принципа људских права и заштите демократије. Указује се и на проблем претварања индивидуалних људских права у колективно мањинска (националних мањина) односно у нове државе. Оваква тенденција преношења права на колективне ентитете увод је у (де)стабилизовање државе и реструктуриације глобалне моћи.

Кључне речи: Демократија; Људска права; Права државе; СФРЈ.

1. О ДЕМОКРАТИЈИ

У антидемократским (тоталитарним) државама људска права су она застава под коју се сврставају противници јавне власти. Аргумент субјективних јавних права је, историјски и политички посматрано, поткопао власт која је апсолутизовала објективна јавна права.

Са преовладавањем демократије као државног поретка и основног друштвеног односа у Европи у другој половини XX века, људска права постају загонетка. Каква је њихова нормативна и стварна функција? Одбрана од повратка тоталитаризма? Проши-

ривање и афирмација индивидуалних слобода и права (права грађана)? Инструмент домаћих и иностраних политичких владара?

Један од водећих појмова модерног друштва је демократија. Међутим, демократија је теоријски вишезначан појам и самим тим политички подложен злоупотреби. Постоји више од десет конзистентних теорија демократије, а небројено политичких режима који су се (само)легитимисали демократијом. Ове чињенице су опредељујући разлог за напуштање опције избора једне од теорија која би послужила за конструисање система власти.

Теорије демократије могу се диференцирати према различитим критеријумима. Однос идеално–реално је један критеријум разликовања. Са становишта суверенитета власти, разликују се народна и грађанска демократија. Према начину одлучивања, разграничене су већинска и консоцијативна демократија, а са становишта политичке историје класична (заштитна, развојна, непосредна) и модерна (компетитивна, плуралистичка, партиципативна, консензуална) схватања.¹

И, поред нормативних и емпиријских разлика у разумевању појма, могућно је издвојити неколико основних елемената појма који су константа у свим теоријским традицијама мишљења о демократији. Демократија се схвата: (а) као облик државне власти или теорија државе и њених циљева, (б) као систем институција које остварују појединачне и опште интересе, (в) као политички и друштвени процес (надметање и сукобљавање политичких и неполитичких група), (г) као систем права појединца да задовољава своје интелектуалне, моралне, естетске и хедонистичке потребе.

Демократија није поредак власти без унутрашњих невоља и није појам који је лишен критичког мишљења. Од старогрчких филозофа до наших дана, указује се и на рђаве стране демократије. Платон је тврдио да демократија ствара своје противнике у лику анархиста и деспота, Токвил је открио могућност стварања „тираније већине“ у демократијама. Велики број теоретичара указивао је на слабости демократије – формализам, проблем великог броја, спорост у одлучивању, некомпетентност, манипулативност. Данас је „демократија у невољи“ (Ентони Гиденс) због сложености процеса глобализације, јачања локализма и ширења мултинационалних корпорација.

¹ З. Аврамовић, *Невоље демократије у Србији*, Нови Сад 2002; З. Аврамовић, *Апорије образовања за демократију*, Београд 2006.

Под именом демократије могу се учинити изразито недемократске ствари у унутрашњем социјалном и политичком животу државе. У спољнополитичком наступању владе демократских држава често не маре за демократска начела и вредности. Искуство нас упозорава да није демократија све што збори да је демократија, а наше време му је додало прегршт доказа. Однос „међународне заједнице“ према Србима сигурно ће остати забележен као посебно поглавље краја XX stoleћа.

Од великог је сазнајног значаја за разумевање демократије искуство НАТО бомбардовања СР Југославије током 1999. године. Демократске државе су извршиле агресију на једну државу са демократским институцијама која није напала другу државу. Како се ова чињеница може објаснити са становишта појма „демократија“?

Водећи савремени теоријски мислиоци демократије откривају низ унутрашњих противречности грађанске демократије. Површног проучаваоца савремених политичких облика може да изненади тврдња научног ауторитета у овој области, Џ. Кина да се „данас у сржи свих демократских режима крије клица деспотије“.² Ову оштру тврдњу Џ. Кин аргументује ванредним овлашћењима државе, наоружаном тајношћу (војска и полиција), употребом лажи, државним бизнисом, корпорацијама. Најблажи закључак који се може извести из критичких судова Џ. Кина тиче се спуштања на земљу политичког заноса лидера светске демократије. Њихове опомене, захтеви, претње демократијом морале би да поведу рачуна о томе да и у властитој кући није све у најбољем реду.

2. ЉУДСКА ПРАВА ИЗНАД СУВЕРЕНИТЕТА ДРЖАВЕ

Политичке идеје су привлачне највише у време када уопште не дотичу друштвену стварност. Тада делују заносно, опијајуће и неки међу онима који их усвајају спремни су да страдају због одбране и преобликовања стварности у складу са њима.

Водећа политичка идеја у последњих неколико деценија за евроамеричке државе је без сумње, идеја људских права.³ На први поглед, то је идеја која ангажује без остатка целокупан демо-

² Џ. Кин, *Медији и демократија*, Београд 1995, 74

³ М. Бурковић, *Поредак, морал и људска права*, Београд 2001; А. Павковић, „Држава. Граница њене моћи и права пројединаца“, Зборник радова *Људска права – теорије и примене*, Београд 1996, 39–55.

кратски потенцијал личности и политичке елите. Када неко каже да је на бранику људских права, онда то треба схватити као последњу истину људског постојања. Изгледа да је то она идеја која лишава сваку критику на свој рачун елементарне аргуменације. Да ли је доиста идеја људских права последња велика идеја у историји друштва? Може ли се она подвргнути критици?

Најпре, треба размислити о правој мотивацији оних који упорно заступају идеју људских права. Да ли они – а то су по правилу владе, интелектуалци и невладине организације – стварно деле бригу за појединце у разним државама света или је то најбоља идеја да се неки други интереси остваре? Није природна толика пажња према другом. Човек највише мисли о себи и својим потребама. Откуда сада толика опсесија људским правима у другим државама? У даљој и ближој политичкој прошлости никада није било толико речи о људским правима.

Форсирање питања људских права можда је мотивисано сасвим прагматским потребама. Не би било први пут у историји да се иза хуманог лица крије користољубље и себичан интерес. Ствар са људским правима, поједностављено речено, може да изгледа овако. Капитал најразвијенијих земаља законито се шири и увећава. Политичка моћ западних држава, такође, разлива се преко својих граница и тежи потчињавању нових простора и националних заједница. У околностима када је тешко изводљива класична колонијална доминација, продубљену поделу између најразвијенијих држава и најсиромашнијих треба попунити неким идејама и праксом које ће на хуман начин прикрити ширење економске моћи и политичке власти најмоћнијих држава. Најподеснија је идеја људских права. Она је пронађени пут за легитимно потчињавање неразвијених и зависних држава. Критика са становишта људских права је легитимна, а и војна акција на суверене државе може да буде „леgitимна“ уколико тако хоће највеће војне силе.

Поред мутне политичке мотивације залагања за људска права, ова идеја је проблематична и у својој структури. Са становишта политичке рационалности, могу јој се ставити одређени приговори. Кључно место ове идеје јесте оспоравање суверенитета државама. Неки научници, идеолози, интелектуалци и политичари западних држава упорно тврде да су људска права изнад држава и да се не може прихватити суверенитет држава ако он „једино служи томе да не поштују права грађана“ (изјава Хавијера Солане, август 1999).

Оваква замисао људских права директна је претња свим државама света од стране оних које су себе промовисале у чуваре људских права. Пошто је сâм појам људских права разливен у великој мери, толико растегљив да се у њега може свашта сместити (од убијања због припадања другој вери до хомосексуалних бракова), државе света готово не могу да одбране свој суверенитет. Стално ће бити некаквог кршења људских права, а када пређу границу, употребиће се војна сила (НАТО) с циљем њихове заштите.

Да ова идеја није утемељена, потврђује и њена селективна употреба. Онај ко ставља идеју људских права изнад суверенитета морао би најпре да стави на тапет савремене феудалне државе. Зачудо, тамо се ово питање не покреће, а критикују се државе због људских права које имају демократске институције.

Инструментално поигравање са људским правима наступа и са њиховим померањем на националне мањине и етничке групе. Брига за људска права постаје привилегија за националне мањине. На примеру Србије показало се да права једне националне мањине служе за бомбардовање СР Југославије, а у претходној Југославији за разбијање државе.

Напад на суверенитет државе је напад на слободу човека и народа. Слободе без суверенитета нема. Само држава са својим законима може ефикасно да заштити човека, његова права и да тражи од њега да испуњава своје дужности. Нема државе само са правима, како то хоће да прикажу идеолози људских права.

Коначно, крајња последица идеологије људских права је рат против суверене државе. Растегљивост и нејасност ове идеје допушта могућност употреба насилних средстава у односима међу државама. Рат НАТО пакта против Срба је управо био то: одбрана угрожених права косовских Албанаца. А, ниједно основно људско право није било одузето албанској мањини – ни нормативно ни стварно. Ово искуство осветљава само огромне манипулативне потенцијале ове идеје.

Посебно је занимљив начин на који се оправдава војна интервенција у циљу „заштите“ људских права. НАТО политичари хорски тврде да је овакав напад на суверенитет дозвољен када се догађа геноцид, масовно пресељење становништва или кршења хуманитарног права. На јесењем заседању Генералне скупштине УН 1999. год., агресивни шеф тадашње британске дипломатије Робин Кук је изјавио: „Знати да се такве ствар дешавају (кршења

људских права косметских Албанаца) и не деловати против њих чини нас саучесницима“. Овде је кључна реч „знање“. Да ли ми довољно знамо оно што хоћемо да исправимо? Овде се заправо ради о злоупотреби појмова геноцид, масовно пресељење и хуманитарна права. Шеф британске дипломатије, примера ради, изјави да Срби чине геноцид над Албанцима, а да претходно нема чињеница за које би се појам везао. Албанци побегну под НАТО бомбама (а делом у саморежији с циљем прављења жртве) из својих кућа, а Кук изјави да је реч о масовном пресељењу и хуманитарној катастрофи. Са тако искривљеним знањем о политичким чињеницама, приступа се масовном бомбардовању једне државе. Да би се избегли овакви политички трикови, морало би се тачно одредити значење појмова који служе за кршење суверенитета, јер је то једини начин да се разбистре збивања у социјалној стварности.

3. ПРАВА (НАЦИОНАЛНИХ) МАЊИНА И ДРЖАВА

Како год образлагали своје разлоге за бомбардовање СР Југославије 1999. године, владе чланице НАТО алијансе, као и њихови теоријски лакеји, истичу у први план „заштиту права албанске мањине на Космету“. Чињеница да се једна држава варварски разара, а њено становништво убија због „права националне мањине“ заслужује озбиљна аналитичка испитивања. До ког прага је стигла цивилизација када се већина становништва једне државе убија да би се обезбедила „права“ националне мањине?

Порекло ове нове политичке ситуације треба потражити у идеологији људских права и њеном додатку, правима националних мањина. Политичко родно место нове идеологије јесте Америка, а филозофска традиција мишљења о човеку и његовим правима припада државној култури Запада. Наиме, почетна свемоћ државе сузбијала се и идејом права човека и грађанина, а некако после 1945. год. ова идеја постаје идеологија евроамеричких демократија у борби против комунистичког тоталитаризма. Инсистирало се само на људским правима, а потискивала обавезност као елеменат права који структурира сваку организовану заједницу, и без којих она не може да постоји. Ова критика државе са становишта вредности људских права није нова у историјско сазнајном смислу. Бентам је најтемељитије подвргао критици француску *Декларацију права човека и грађанина* тврдећи да права не претходе власти,

заправо да тек у систему закона природна права (права човека) могу добити своје место.

Идеологија људских права је ишла и даље: коришћена је за критику сваког режима који је перципиран као „проблематичан“, „сумњив“, „непокоран“, „лош пример“ итд. А, суштина је у следећем: у плановима о новом хегемонизму у свету, идеологија људских права је најподеснији инструмент за улазак у суверенитет других држава. Људска права су кључ који отвара врата на свакој држави. Није спорно да идеја о којој је реч има позитивну практичну функцију, али она се користи и као средство за разарање постојећих држава.

Идеологији људских права додата је и идеја о правима мањинских заједница, појам који обухвата све врсте мањина: сексуалних, религиозних, етничких, моралних, естетских итд. Овде нас интересује статус права националних мањина, дакле заједница које имају своју матичну државу.

Међународна брига за права националних мањина мотивисана је потребом обезбеђивања правне и сваке друге једнакости мањина са већинским (осталим) делом становништва државе. Та права су обухватала личне слободе и права, политичке слободе и права, економско-социјална права, а затим здравствена и културна права. Испуњење тих права гарантовало је недискриминисаност мањина у јавном и приватном животу. Политичка замисао овакве заштите мањина није ништа спорно и проблематично: модерна држава треба да обезбеди права и слободе једнако за све грађане па отуда и за припаднике мањина. Међутим, пракса међународних заштитиника мањинских (националних) права показује да се право претвара у привилегије мањина.⁴

Идеју права мањинских заједница задесила је иста судбина као и идеју људских права: преображена је у идеологију. Од заштите националних мањина догурало се до привилегија националних мањина.

Идеологија привилегисања националних мањина демонстрирана је на примеру бомбардовања српског народа у СР Југославији. Срби су бомбардовани јер су по рефрену политичких љу-

⁴ А. Барцес, „Критичке рефлексije о повратку регулисања права националних мањина у Источно/западне европске послове“, *Социолошки преглед* 3/1997.

ди Америке и Запада „ускраћивали права“ косметским Албанцима, а после 24. марта 1999. убијали те исте Албанце. Што се тиче првог, рационална дискусија ће лако показати да косметски Албанци нису оскудевали ни у једном праву на правно-нормативном нивоу структуре друштва. У реалности су још били и привилеговани: имали су свој универзитет и нису редовно плаћали државне дажбине. Па, ипак, део политички активних Албанаца није се задовољио овим правима, већ је почео да сања о својој независној држави или припајању Албанији.

Ствар са косметским Албанцима јасна је свакоме ко има основна политичка знања и ко има морал да стварности СР Југославије погледа у очи. Проблем је у нечему другом. Узмимо најтежи случај: да Срби нису дозволили Албанцима никаква права и да су их угњетавали. Да ли би НАТО пакт у том случају имао права да бомбардује Србе? Одговор је – не.

Пре свега, свака заштита националних мањина мора бити правно регулисана. Да би уопште функционисао међународни закон, потребно је да државе као уговорне стране прихвате правне прописе и да тим начином постану обавезне за испуњавање онога што су добровољно преузеле. Да је албанска мањина угњетавана у Србији, „међународна заједница“ би поступила правно, дакле испитала би однос чињеница и правне структуре СР Југославије. Она би могла да се залаже за боља решења и адекватније понашање власти, а никако за прибегавање војној сили.

Ни са тачке морала, иностранство не би могло да иде даље од моралних критика дискриминисаних Албанаца. Ова морална граница је дата у Кантовом моралном закону. Свако ко би споља критиковао угњетавање косметских Албанаца у Србији, тај би морао то исто да учини са сваком националном мањином у свету која је подвргнута угњетавању, па чак и тихом геноциду. На Балкану је то скорашње истеривање Срба из Хрватске. Ко је ћутке прешао преко хрватског односа према српској националној мањини, нема шта да тражи у разматрању српско-албанских односа у Србији.

Најзад, и претпостављена војна агресија на Србију због српског насиља над Албанцима не би имала разлог за деловање због неодговарајућег и селективно изабраног средства. Војна сила није средство за решавање етничких конфликта и напетости, зато што по природи ствари ове напетости захтевају стрпљиву дискусију и рад на дужу стазу. Једини стварни учинак може да буде продубљивање јаза између националних заједница. С друге стране, војна

агресија увек чини неправду једној страни, у овом случају већинском делу становника државе. НАТО агресија на СР Југославију није могла да буде непристрасна ни прећутно ни декларативно. Она је зарад правде за косметске Албанце разарала и убијала Србију. Најзад, војна агресија НАТО у име права за косметске Албанце могла би да се разуме само под условом да у целом свету, у свакој држави у којој постоје етнички проблеми, изручи своје бомбе и пројектиле и то по правилу на већинско становништво.

Ова ствар са националним мањинама и њиховим правима постаје још интригантнија ако се зна да је НАТО фактички стао на страну сепаратизма косметских Албанаца. Имамо случај са једном мањином која хоће да се издвоји из међународно признате државе. Одговор на ову тежњу може бити само интернационални: када то постане правило у свим државама света, постаће и за појединачну државу. У случају НАТО бомбардовања Србије, војном подршком сепаратизма долази се до ситуације да је достојанство државе и њеног већинског становништва угрожено од стране права националне мањине. Мањина има већа права од већине.

Државе настају и мењају се на разне начине. У досадашњој историји то се одвијало по сили великих држава. Са ступањем на сцену идеологије људских права и права националних мањина, државе постају предмет угрожавања како у свом суверенитету, тако и у свом територијалном интегритету. НАТО агресија на СР Југославију и српски народ показује да мањина може бити погодно средство за промену државних граница и за добијање подршке од своје јавности. У суочењу са оваквом новом ситуацијом вишенационалне државе, а то је већина држава на свету, државе са националним мањинама мораће да размисле како да одбране своја права, достојанство и суверенитет. Наравно, уколико им је до њега стало.

4. КОМПАРАЦИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА СРБА ИЗ ХРВАТСКЕ И КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА (1990–2000)

Године 1998. обележен је један значајан међународни јубилеј: 50 година *Универзалне декларације о људским правима*. Била је то прилика да се подсети на тај датум и да се организују свечаности у славу прогреса људских права. Био је то повод међународним чуварима људских права да се Република Србија и Срби поставе на критички тапет због „кршења људских права на Косову“.

Од питања која су оправдано и неоправдано постављана поводом Косова, најинтригантније је оно које покрива појам људских права. Разне међународне и домаће дискусије о људским правима на Косову и Метохији показују распон од начелне бригае за стање људских права у овој покрајини до њихове политичке инструментализације. Понекад се то ради вешто, а неретко без способности да се прикрију праве намере и то је довољан разлог да се озбиљно размотре стереотипни приговори о „кршењу људских права на Косову“, при чему се има у виду искључиво албански део популације. Кампања људских права за косовске Албанце добија пуно значење тек у политичком контексту растурања СФРЈ, особито судбине истераних Срба из Републике Српске Крајине, тј. Републике Хрватске. Те две приче – Срба и косовских Албанаца – показују у пуној светлости какви су све међународни интереси уплетени у вредност људских права, али и наду да ће знање и начела на којима се универзализују људска права кад-тад превагнути као критеријум текућег вербалног метежа и прагматског волунтаризма. До тада, треба се трудити да цена коју траже међународни господари буде што мања.

Људска права појмовно и терминолошки обухватају преваходно *индивидуална права* човека и грађанина. Признавање људских права сматра се највећом политичком тековином друге половине XX века, а то треба да потврде бројне међународне конвенције и организације које се баве овим аспектом људске заједнице. Подизање овог питања на ниво међународних споразума значи да брига о људским правима постаје општа и да прелази границе државног суверенитета. У овој чињеници новије политичке историје треба видети предности, али и немале опасности. Пре него што се пређе на анализу употребе политичких права у (де)стабилизовању држава и реструктурирању глобалне моћи, потребно је у најкраћим цртама изложити садржај људских права и навести неке међународне инструменте за њихову заштиту.

Корпус људских права обухвата све кључне области човековог групног и индивидуалног живота – економију, друштво, политику, културу, држављанство (грађанство), са допуном о једнакости пред законом свих без обзира на пол, расу, веру или уверење.

Економска, социјална и културна права обухватају посао, социјалну сигурност, здравље, образовање, културне вредности. Грађанска и политичка права обавезују државу да поштује слободу организовања, говора, мишљења и уверења у јавном и приватном животу, као и права оних који су прекршили законе (поступак приликом хапшења, одбране, издржавања казне). Савремена држава треба да поштује ова права и да их унапређује, а начин да се обезбеди њихово поштовање је управо међународни инструментариј оличен у ОУН и бројним организацијама широм света.

Уједињене нације су 10. децембра 1948. усвојиле *Универзалну декларацију о људским правима* и на њеним изворима Међународну конвенцију о економским, друштвеним и културним правима и Међународну конвенцију о грађанским и политичким правима (напомена: у њима нема ни речи о колективним правима мањина).

Међународна брига за људска права настављена је у форми нових конференција (Светска конференција о људским правима, Беч, 1993), или стварања нових органа (Комитет за људска права ОУН).

Проблем са људским правима јавља се већ на нормативном нивоу светске организације. У Повељи Уједињених нација један од стубова носача глобалне организације света је сувереност држава или принцип немешања у унутрашње послове других држава. Без овог принципа била би доведена у питање она цивилизација која у Европи и свету постоји од времена стварања модерних држава.

Савремени глобални политички процеси показују да унутрашња сувереност држава слаби управо под притиском норме о људским правима. Светска конференција о људским правима из 1993. год. даје право међународној заједници да унапређује и штити људска права у појединим државама. У томе се може открити знак десуверенизације која је за сада на клацима *права на сувереност и права на мешање у државни суверенитет*. Можда се у нормативном поретку ОУН ова латентна противречност и може савладати. Прави проблеми, међутим, избијају у појединачној пракси сукоба поменута два принципа. У неким државама савременог света међународна заштита људских права доиста је неопходна и оправдана. Међутим, пракса интензивног мешања у стање људских права у неким другим државама

може се разумети једино из перспективе политичке воље и интереса моћних држава, а не принципа људских права. Управо ова околност налаже политичким мислиоцима и дипломатама „обавезу“ да пронађу инструменте против инструментализације вредности људских права, чиме ће се појачати вера у њихову универзалну вредност.

Питање људских права се вољом западноевропских политичких елита и њихових теоријских сервиса нагло помера према правима националних мањина. На конференцији о безбедности и сарадњи у Бечу 1989, у Париској повељи 1991, у Савету Европе и Европској Унији 1991. и 1994. год. права националних мањина промовисана су у, како је то јаким аргументима показао Адам Барцес (1998) у привилегију, а не право. Творци ових докумената затражили су од источноевропских држава да *унапређују права националних мањина, а не да се уздрже од дискриминације*. Према анализи Адама Барцеса, ова стратегија је била политички и морално мотивисана потчињавањем источноевропских држава наметнутим стандардима Запада.

Оријентација на захтев државама да употребе све мере како би створиле повољне услове за развој националних мањина, у језику се оправдавала искуством немачких фашиста уочи Другог светског рата у заштити немачких мањина. Међутим, стварни интерес се открива у историји ове бриге у којој најистакнутије место припада „источном питању“ (да би се супротставили јачању утицаја Русије на Балкану, Енглези држе страну Турској), као и у практичним ефектима трансформације људских права у права националних мањина. Протеклих осам година показују да нису све националне мањине једнако предмет међународне (западне) заштите: руска мањина у Естонији, Срби у Хрватској, Албанци у Србији, Мађари у Словачкој. У крајњој интенцији, добро примећује Барцес, националним мањинама се управља нацијама у Источној Европи: „Перцепција пажње која је посвећена мањинама одлучује о судбини нација, а не о судбини мањина.“⁵

За анализу практичне слике претварања људских права као еминентно индивидуалних права у колективно право националних мањина, рушевине бивше југословенске државе су готово експерименталан случај. Потребно је одговорити на питање

⁵ А. Барцес, 1997.

како је у оквиру истог људског права српска заједница истерана из Републике Хрватске, а косовски Албанци уз ангажман „међународне заједнице“ све више унапређују своја права.

Судбина Срба из садашње Републике Хрватске је позната. У време растурања СФРЈ, Срби из Хрватске (и Босне и Херцеговине) изразили су своја људска и политичка права тако што нису хтели да иступе из Југославије. Ово право им није признато па су стављени у „зоне под заштитом ОУН“. Архивски материјали ће показати ко је све и каквим средствима помогао укидање тих зона (напади хрватске војске у акцијама „Бљесак“ и „Олуја“, 1995), али чињеница је да је после тих војних напада потекла бујица избеглица из Републике Хрватске. Велики број Срба изван „зона ОУН“ се раније већ иселио. Од 128.000 Срба у источној Славонији, крајем фебруара 1995. остало је око 70.000.

Ове чињенице треба допунити податком о великом броју резолуција органа ОУН о кршењу људских права Срба у Хрватској чији практичан ефекат је био у националну корист Хрватске. Неочекивано, али истинито, Хрватска се ослободила српског баласта уз помоћ оних који стоје на бранику људских права. У целој овој краткој историји решавања српског питања у Хрватској нигде се не помиње могућност остваривања људских права Срба као колективитета, о чему убедљиво сведочи одбијање ОУН да институционализује права Срба као заједнице после стављања источне Славоније под контролу Хрватске. Постолујни апели међународних представника да се Срби врате на своје исконске просторе звуче цинично: да ли они стварно мисле да ће се Срби вратити, а да им буду ускраћене институције аутономије којима би чували свој идентитет?

Остављамо питање српских права у процесу разарања СФРЈ за озбиљна научна истраживања. Овде подвлачимо резултате стварања нових држава на Балкану: српске заједнице у Хрватској после осам векова скоро да више нема. Запањујућа је околност да се све то десило у годинама еуфорије људских права и права националних мањина. У том светлу, треба се сетити изјаве Катрин Лалумиер да ће о „Европи бити суђено на основу тога како она решава проблеме мањина“.

Говор и пракса људских права не завршава се са Србима, она има свој радикално другачији наставак у правима косовских Албанаца. Компарација права ових заједница је незаобилазан

метод у дискусији о људским правима на простору бивше Југославије.

Албанска заједница на Косову и Метохији издејствовала је међународну бригу за стање људских права на Косову и ставила на пробу државни суверенитет Србије и СР Југославије. Али, и више од тога: однос „света“ према Косову може окренути праксу мешања у неочекиване правце и допринети компромитацији идеје људских права. Вербална брига за људска права косовских Албанаца завршила се 1999. год. НАТО бомбардовањем Србије због тих права, да би 2008. год. моћни чувари људских права признали мањинска права као право на државу!!

Међународна заједница, под којом треба подразумевати дисонантне и неједнако заинтересоване државе за ово питање, поједине организације, групе грађана итд., упућивали су критике Србији због „стања људских права на Косову“. Овоме се повремено придружује и један круг српске политичке интелигенције.⁶

Документ УН који заслужује анализу је Резолуција Трећег комитета за људска права коју је усвојила Генерална скупштина ОУН (16. децембра 1997. године). У тој резолуцији, записано је следеће поводом „кршења људских права на Косову“: 1) тражи се нормализација образовања на Косову, 2) осуђује се интервенција полиције против мирних студенских демонстрација 1. октобра, 3) осуђује се угрожавање права оних који се судски гоне због политичких сукоба са законом, 4) критикује се Србија због дискриминаторских закона (*sic!*) донетих после 1989, 5) тражи се повратак албанских избеглица.

У резолуцији се тражи од владе СР Југославије да успостави демократске институције на Косову, да отвори просветне, културне и научне институције косовских Албанаца.

Резолуција се завршила акордом о нормализацији односа СРЈ са међународном заједницом уколико „унапреди и заштити људска права на Косову“.

Приговори овако формулисаној резолуцији могу се ставити са становишта: 1) њене чињеничке веродостојности, 2) стављања одговорности искључиво на једну страну – српску, 3) подршка Резолуцији од стране оних држава у којима се мањине чак и не признају.

⁶ З. Аврамовић, 2009.

У форми у којој је Резолуција доступна јавности може се оценити као практично неупотребљива. Њен вапијући проблем је што *нема конкретних чињеница* које би бело дано показале да су се кршила људска права косовских Албанаца. Тврдња да се на Косову крше сви облици људских права мора бити доказана уколико се жели избећи компромитација ове политичке вредности. Овако, све се решава методом Беконових идола трга – језиком који функционише унутар себе, али не и у односу према стварности.

У тадашњем Уставу Републике Србије, од 136 чланова 44 су посвећана људским правима. Те уставне норме не ускраћују економска, социјална, културна, политичка, грађанска права никоме у Србији, па према томе ни косовским Албанцима. О каквим дискриминаторским законима је реч? Ако их има, треба их обележити и изнети пред јавност. Чак, и када би се нашао неки такав закон, заинтересована страна у Србији могла би да покрене спор пред Уставним судом ради његове исправке. Изгледа да је било лакше оптуживати Србију по свету него користити правне механизме.

Проблем са образовањем албанских студената на Косову није проблем људских права. Нико није ускраћивао право албанској омладини на образовање на албанском језику. Политичка елита косовских Албанаца наредила је бојкот српских школа. Задржан је минимум државне надлежности за наставни план и програм, али албанска „омладина“ на Косову то није прихватила.

Једина брига за стање људских права на Косову која би се могла узети у разматрање је поступање са ухапшенима. Она овде мора изостати због одсуства увида у стварне чињенице, али уколико је и тачна, није оправдана формулација „кршење људских права на Косову“, већ само неких права.

Уз резерве према оценама о третману политичких криваца (који су користили насиље као средство), мора се указати на неке елементе резолуције Трећег комитета за људска права ОУН који угрожавају темељно начело ОУН, а то је начело објективности и равнотеже. У тој резолуцији нигде се не помиње одговорност косовских Албанца. Зашто су они одбили образовне програме Републике Србије? Зашто демонстрирају ако претходно нису тражили дозволу? Зашто не користе политичке и културне институције? Зато што њихови политички прваци траже „независно

Косово“ (другу албанску државу на Балкану) и сваки дијалог чине бесмисленим.

Резолуција о којој је реч даје имплицитну подршку албанском самоизолационизму („легална очекивања албанских студената“ су очекивања независног или чисто албанског образовања), а несвесно чак и политичком насиљу формулацијом о ослобађању политичких затвореника (ниједан политички активиста упркос екстралегалном деловању није кривично гоњен). Ако се мисли на оне које су убијали органе реда или цивиле на Косову, онда је то морални крај сваке међународне бриге за људска права. Може се, према томе, закључити да се од бриге за људска права прешло на бригу за колективна права једне мањинске националне заједнице.

Овај краћи аналитички осврт на реализацију вредности људских права у Републици Хрватској (Срби) и Републици Србији (Албанци) показује да само мишљење ових вредности није утемељено, али и то да су политички интереси великих држава надређени начелима и повељама о људским правима. Проширивање вредности људских права са индивидуалног на колективни (мањински) нужно отвара простор за спољну арбитражу. По том односу снага, право српске заједнице у Хрватској је да се исели под војном принудом из својих кућа и простора, а албанске на Косову да добије своју државу.

Анализа једне од резолуција о стању људских права на Косову показује да међународна брига за овај аспект глобалне политике може послужити као инструмент за реализацију неког међународног политичког циља који није манифестан. Очигледна је несразмера између ранга резолуције ОУН и стварних политичких чињеница, а она се може објаснити једино текућим владајућим политичким интересима међу великим силама у свету. Политичке и дипломатске игре Косова показале су шта је крајњи интерес великих сила. Последице таквог мешања „међународне заједнице“ биће далекосежне управо по будућност људских права: оно у име чега се штити изгубиће сваку општу вредност, а појединачну државно-политичку корист имаће миљеници креатора геополитике на карти света.

5. ЗАКЉУЧАК

Са историјском појавом државе, човек је могао да рачуна на властиту сигурност и слободу у заједници са другим људима на одређеној територији. Тек, у држави могла је да се на правни начин реши једна од највећих антрополошких загонетки – потреба за влашћу. Идеолози глобализације идејом о супремацији људских права над суверенитетом (демократске) државе нападају национална права државе, при чему идеолошки померају „мале“ суверенитете у своје велике државе. Стратези и идеолози „новог светског поретка“ праве нови *мит људских права*, да би га потом инструментализовали у критици права државе да уређује своје унутрашње односе.

У савременом свету, идеологија људских права добила је превагу у односу на државни разлог. Како се одбранити од инструментализације људских права? Основно упориште одбране права државе налази се у неким универзалним вредностима друштвене заједнице. Држава, пре свега, мора да има неприкосновено право на постојање, народ који живи у њеним границама мора да ужива мир и сигурност. Исто тако, држава има право на сопствену вољу, она у простору слободе одређује своје схватање општег добра. Најзад, држава мора да ужива право на трагање за благостањем. Њене институције треба да изграђује властитим моћима колико је то могућно, а свако угледање на искуства других држава мора да буде мотивисано изнутра, из сопственог мишљења и традиције.

Држава постоји да би бранила територијалну целовитост, право народа да бира своју власт и мир грађана од насилних покушаја да се те вредности и права угрозе. То значи, да је право државе да се демократским средствима бори за духовно (морално) јединство грађана и осећање солидарности. Јединство се не схвата као жртвовање моралне аутономије и слободе појединца некаквом догматском и насилном програму одбране државе.

Основна права државе могу се остварити само под условом да постоји једнакост у правима држава на међународном терену. Уколико једна или група држава допусти себи моћ да се меша у унутрашње послове других (демократских или недемократских) држава, онда се губи тај темељни услов правног односа у међу-државним односима. Када се једном дозволи да велика држава

направи од мање (и веће) државе вазални однос, нема краја у ширењу спољне критике и мешања до границе сепаратизма.

Свет је постојао у досадашњој историји као свет дубоких политичких разлика па је опстао и преживео. Који је то разлог да се данас, у технички и комуникацијски измењеном свету инсистирало на гушењу и сузбијању права државе у односу на људска права? Брига за људска права коју показују САД и ЕУ државе за народе других европских и ваневропских држава не може бити већа од становника тих држава. Најновије искуство заправо је показало да је мешање САД и ЕУ у права других држава усмерено према оним државама које су по свом саставу вишенационалне, с циљем да се разбију и створе зависне мале државе. Проблем који се поставља пред савремени свет је оно што следи иза права на националну државу. И, када се успоставе једнонационалне државе, неће, како сада ствари стоје, престати напади на права државе од оних који мисле да су чувари светских људских права. Суочени са том чињеницом, мислиоци политике и државе мораће да израде концепт одбране од таквог светског јединства или ће пристати на властиту сувишност у свету чисте силе и прагматичних интереса најмоћнијих држава, а све под окриљем демократије.

Professor Dr. Zoran Avramović

Faculty of Philosophy University of East Sarajevo

DEMOCRACY AND MISUSE OF HUMAN RIGHTS

Summary

Author analyzes problem of relationship between state and individual rights where the latter appear as a threat to sovereignty. In the second part of the article political misuse of human rights during war in former Yugoslavia is analyzed from the aspect of Universal Declaration of Human Rights content. The focuses of the analysis is on the comparison of „endangered” human rights of the Albanians in Kosovo and the Serbs in Croatia. Practice of frequent interference in condition of human rights in some states could be understood only from the perspective of political will and interest of powerful states which are not inspired by democracy and protection of human rights.

Key words: *Democracy; Human rights; Right of a state; Yugoslavia.*